

Biljke hrvatske flore u Dioskuridovu djelu De materia medica

Džoja, Ivan

Undergraduate thesis / Završni rad

2016

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Science / Sveučilište u Zagrebu, Prirodoslovno-matematički fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:217:743268>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-04-23**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Faculty of Science - University of Zagreb](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
PRIRODOSLOVNO – MATEMATIČKI FAKULTET
BIOLOŠKI ODSJEK

Biljke hrvatske flore u Dioskuridovu djelu

De materia medica

Croatian flora plants in Dioscurides work

De Materia Medica

SEMINARSKI RAD

Ivan Džoja

Preddiplomski studij biologije

Mentor: izv. prof. dr. sc. Antun Alegro

Zagreb, 2016

Sadržaj

Uvod	2
Dioskurid <i>De materia medica</i>	2
Dioskurid i biljke hrvatske flore	3
Achillea millefolium L.	6
Chelidonium majus L.	6
Equisetum arvense L.	7
Hypericum perforatum L.	7
Malva sylvestris L.	8
Plantago lanceolata L.	8
Salvia officinalis L.	9
Symphytum officinale L.	9
Taraxacum officinale Weber	10
Thymus serpyllum L.	10
Urtica dioica L.	11
Viscum album L.	12
Literatura	12
Sažetak	13
Summary	14

Uvod

Danas nas sve više zabrinjava zagađenost zraka, vode, hrane raznim otpadnim produktima industrije, plinovima iz tvornica i motornih vozila, insekticidima, konzervansima i drugim, svemu tome se pridružuje buka i užurban način života u velikim gradovima. Zbog toga danas postoje mnoge bolesti s kojima se naši djedovi nisu susretali usprkos snažnom razvoju medicine (Gursky 1978). Alternativna medicina zbog navedenog danas doživljava svoje proljeće, sve više se ljudi ponovno okreće prirodi. U Africi čak 80% stanovništva se liječi alternativnim načinima dok je taj postotak nešto manji u razvijenim Sjedinjenim Američkim Državama 42% (De Vos 2010). Liječenje biljem postaje sve popularnije, svugdje oko nas sve više prodavaonica čajeva i biljnih preparata, medicinska i farmaceutska industrija pokušavaju zaraditi od ljekovitoga bilja i alternativnih načina liječenja (De Vos 2010). Najmanje 25% lijekova dobiva se od biljaka, a novija istraživanja pokazuju da su lijekovi proizvedeni od biljnih supstanci učinkoviti i kod liječenja raka, AIDS-a i malarije (De Vos 2010). Ljudi shvaćaju da bilje ima ljekovita svojstva, ponekad i veća od suvremenih sintetičkih lijekova. Naša zemlja zbog povoljnog geografskog položaja bogata je biljnim vrstama od kojih se mnoge još od davnina koriste u ljekovite svrhe (Gursky 1978). Zbog toga sam krenuo od Dioskurida najvažnijeg botaničara i herbalista antike nakon Teofrasta (oko 370. - 287. G. pr. Kr.) kojeg nazivamo "ocem botanike" dok se Teofrast pretežno bavio sistematikom bilja i fiziologijom, Dioskurid se više posvetio praktičnoj primjeni bilja u medicini (Nikolić 2013).

Dioskurid *De materia medica*

Pedanije Dioskurid (*Pedanius Dioscorides*, Πεδάνιος Διοσκουρίδης) živio je između 40. - 90. godine u vrijeme rimskih careva Nerona i Vespaziana. Cicilijanski grk, rođen u Anazarbosu, tada dijelu Rimskog carstva, danas Nazarbu blizu Tarzusa u Turskoj. Bio je obrazovani grčki liječnik kojeg su zarobili Rimljani, te je kao vojni liječnik s rimskom vojskom obišao Malu Aziju, Grčku, Italski poluotok i područje današnje Francuske. Putovanja s vojskom omogućila su mu upoznavanje s različitim bolestima i povredama te isto tako s različitim biljkama i kulturama. Također imao je pristup knjižnici u Aleksandriji te je stoga mogao mnogo naučiti od svojih prethodnika. Vidimo da ih je proučavao jer ih kritizira u uvodu

svoga djela. Svoje znanje o bilju objedinio je u djelu *De materia medica* koje je napisao vjerojatno 64. godine na grčkom jeziku, ali je brzo prevedeno na latinski i arapski. Djelo je napisao na nagovor prijatelja, također liječnika Areiusa kojem je djelo i posvetio. U djelu je opisao oko 600 vrsta biljaka te preko tisuću preparata od kojih 10% sadrži životinjske dijelove ili produkte (Alves 2013). Uz biljke i životinje koristio je i kamenje i različite druge tvari. Preko 1500 godina je *De materia medica* ostala glavni autoritet u herbalizmu, pa tako nijedna biljka nije mogla biti proglašena ljekovitom ukoliko se nije nalazila u Dioskuridovu djelu. Brojni današnji latinski nazivi pa i narodna imena bilja imaju korijen u imenu koje je Dioskurid dao (Nikolić 2013). U svom uvodu objašnjava da je važno poznavati sve stadije biljke da ne bi došlo do zabune prilikom sakupljanja, a to se najbolje može na terenu jer su biljke na različitim mjestima u različitim fazama razvoja. Opisuje postupak sakupljanja različitih biljnih dijelova i skladištenja istih, te pripravu ljekovitih preparata. Već prije 2000 godina je uvidio da biljke gube moć liječenja s vremenom, primijetio je da biljke koje rastu na različitim staništima imaju različitu ljekovitost, a isto tako da doba dana u koje se ubiru i vremenske prilike imaju utjecaja. Dioskurid postaje tako poznat zbog svoje praktičnosti jer u svojoj knjizi daje lijekove za gotovo sve bolesti, a o njegovoj čitanosti govori 266 tiskanih izdanja na raznim jezicima (T.A.Osbaldeston 2000). U prosjeku u kasnijim europskim herbalima nalazi se čak 72% biljaka koje je Dioskurid opisao u svom djelu (De Vos 2010).

Dioskurid i biljke hrvatske flore

Dioskurid je opisao velik dio ljekovitog bilja koje možemo pronaći u Hrvatskoj, što je i logično s obzirom da sredozemna područja koje je obišao imaju bar dijelom floru sličnu onoj u Hrvatskoj. Stoga je bilo teško odabrati o kojim biljkama pisati pa sam uzeo popis najučestalijeg ljekovitog bilja u Hrvatskoj (<https://martinanatura.files.wordpress.com/2013/12/plakat-zavrsni-mali-1.jpg>). 63 biljke koje se nalaze na plakatu ljekovito bilje Hrvatske usporedio sam s popisom bilja u djelu *De materia medica* te još tri druga suvremena djela o fitoterapiji i ljekovitom bilju: Marković (2005) Gursky (1978) i Treben (2008) (Tablica 1).

Tablica 1 Najučestalije ljekovite biljke Hrvatske u djelu De materia medica i tri suvremena djela o ljekovitom bilju, „+“ označava pojavljivanje biljke u djelu

63 najučestalije ljekovite biljke (https://studio-martina-natura.hr/2013/12/18/plakat-ljekovito-bilje-hrvatske/)	Stibor Marković <i>FITOAROMATERAPIJA</i>	Zlatko Gursky <i>Zlatna knjiga ljekovitog bilja</i>	Maria Treben <i>Zdravlje iz Božje ljekarne</i>	Dioskurid <i>De materia medica</i>
Achillea millefolium L., stolisnik	+	+	+	+
Agrimonia eupatoria L., turica	-	+	+	+
Alchemilla vulgaris L., vrkuta	-	-	+	
Allium ursinum L., medvjedi luk	-	-	+	+
Althaea officinalis L., sljez bijeli	+	+		+
Arctium lappa L., čičak	-	+	-	-
Arctostaphylos uva-ursi (L.) Spreng., medvjетка	+	+	-	-
Artemisia absinthium L., pelin	-	+	-	+
Calluna vulgaris (L.) Hull, vrijesak	-	+	-	-
Capsella bursa-pastoris (L.) Medik., rusomača	+	+	+	-
Carlina acaulis L., vilino sito	-	+	-	+
Chelidonium majus L., rosopas	+	+	+	+
Cichorium intybus L., vodopija	-	+	-	+
Crataegus monogyna Jacq., bijeli glog	+	-	-	+
Epilobium parviflorum Schreber, vrbovica	-	-	+	-
Equisetum arvense L., preslica	+	+	+	+
Eupatorium cannabinum L., konopljuša	-	-	-	+
Euphrasia rostkoviana Hayne, vidac	-	-	+	-
Filipendula ulmaria (L.) Maxim., končara	-	-	-	-
Foeniculum vulgare Mill., komorač	+	+	-	+
Frangula alnus Mill., krkavina	+	+	-	-
Fumaria officinalis L., dimljača	-	+	-	+
Galium odoratum (L.) Scop., lazarkinja	-	+	-	-
Galium verum L., broćika	-	+	-	+
Gentiana lutea L., žuti encijan	+	+	-	+
Hedera helix L., bršljan	-	+	-	+
Hypericum perforatum L., gospina trava	+	+	+	+
Hyssopus officinalis L., miloduh	+	+	-	+
Inula helenium L., oman	+	+	-	+
Juniperus communis L., borovica	+	+	-	+
Malva sylvestris L., sljez crni	+	+	+	+
Marrubium vulgare L., marulja	-	+	-	+
Mentha x piperita L., menta	+	+	-	+
Ononis spinosa L., zečji trn	-	-	-	+

Origanum majorana L., mažuran	+	+	-	+
Petasites hybridus (L.) P.Gaertn. , B.Mey. et Schreb., lopuh	-	-	+	+
Plantago lanceolata L., trputac uskolini	+	+	+	+
Plantago major L., trputac širokolisni	-	-	+	-
Potentilla erecta (L.) Raeuschel, petoprsta	-	+	-	-
Primula veris L., jaglac	+	+	+	-
Prunus spinosa L., trnina	-	+	-	+
Pulmonaria officinalis L., plućnjak	-	+	-	-
Rosa canina L., šipak	+	+	-	+
Ruta graveolens L., rutvica	-	+	-	+
Salix alba L., vrba bijela	+	+	-	+
Salvia officinalis L., kadulja	+	+	+	+
Sambucus nigra L., bazga	+	+	-	+
Satureja montana L., primorski vrisak	+	-	-	-
Solidago virgaurea L., zlatnica	+	+	+	-
Symphitum officinale L., gavez	+	+	+	+
Taraxacum officinale Weber, maslačak	+	+	+	+
Teucrium chamaedrys L., dubačac	-	+	-	-
Teucrium montanum L., trava iva	-	+	-	-
Thymus serpyllum L., majčina dušica	+	+	+	+
Tilia cordata Mill., lipa	+	+	-	-
Trigonella foenum-graecum L., piskavica	+	+	-	+
Tussilago farfara L., podbjel	-	+	+	+
Urtica dioica L., kopriva	+	+	+	+
Valeriana officinalis L., valerijana	+	+	-	+
Verbascum pulverulentum Vill., divizma	+	-	-	-
Viola tricolor L., maćuhica	-	+	-	-
Viscum album L., imela	+	+	+	+
Vitex agnus-castus L., konopljika	+	-	-	+

Iz Tablice 1 vidimo da se 42 od 63 najučestalijih ljekovitih biljki hrvatske flore nalazi u djelu *De materia medica* odnosno 67%, što se podudara s rezultatima iz rada Paule De Vos, *European materia medica in historical texts: Longevity of a tradition and implications for future use* iz 2010. godine. U sva četiri djela pojavljuje se 12 biljaka što je 19% a to su: *Achillea millefolium*, *Chelidonium majus.*, *Equisetum arvense*, *Hypericum perforatum*, *Malva sylvestris*, *Plantago lanceolata*, *Salvia officinalis*, *Symphitum officinale*, *Taraxacum officinale*, *Thymus serpyllum*, *Urtica dioica*, *Viscum album*.

Achillea millefolium L.

Achillea millefolium, stolisnik, biljka iz porodice glavočika (Asteraceae), rasprostranjena je po cijeloj Hrvatskoj. Rod *Achillea* naziv je dobio je prema Ahileju koje je navodno nosio stolisnik u svoje borbe te njime liječio rane svojih ratnika (Eghdami 2010). Naši hajduci su na isti način koristili stolisnik te ga posipali po ranama (<https://studio-martina-natura.hr/2014/10/11/stolisnik-korisna-biljka-koju-se-moze-naci-posvuda/>). Jedna je od prvih biljaka koje čovjek koristi, tako da je pelud stolisnika pronađen u špilji Shanidar koju je koristio *Homo neanderthalensis*. Taj nalaz star je 65 000 godina (Applequist 2011). Dioskurid za stolisnik koristi naziv STRATIOTES CHILIOPHULLOS opisuje ga kao malenu grmoliku biljku 20 ili više centimetara dugu s lišćem nalik na perje mlade ptice, malih i bijelih cvjetova. Navodi da raste uzduž puteva, a preporučuje ju kao odličnu za jake izljeve krvi, čireve i fistule.

Stolisnik sadrži željezo, kalij, natrij, fosfor, sumpor, tanin, akonitinsku kiselinu, eterično ulje, ahilein, cijanogeni glikozid, cineol, pinen, kariofilen, tujon, borneol, smolu, soli, mravlju i valerijansku kiselinu. Cvate od lipnja do listopada, a sabire u lipnju i srpnju. Koriste se cvatovi i gornji dio stabljike u punom razvoju. Čaj od svježeg lišća jača želudac i umiruje bolove u trbuhu. Odlično djeluje protiv hemoroida i unutarnjih krvarenja. Čajem od stolisnika čisti se koža od prištića, čireva i krastica (Gursky 1978, Treben 2008). Također pomaže kod ženskih problema neredovitih mjesečnica bilo u mlađim ili starijim danima, upale jajnika, , bijelog pranja u obliku čajeva i kupki, te kod migrena (Treben 2008).

Chelidonium majus L.

Chelidonium majus, rosopas (Papaveraceae,) biljka je rasprostranjena po cijeloj Hrvatskoj. CHELIDONION, kako ga naziva Dioskurid, uzdiže svoju vitku stabljiku punu listova 30-ak cm u zrak, listovi su nalik onima u žabnjaka ali nježniji i plavkaste boje. Sok je boje šafrana, oštar, rezak, pomalo gorak i snažnog mirisa kako ga opisuje Dioskurid.

Kada se odlomi list ili prekine stabljika rosopasa teče narančasto mlijeko koje nadražuje kožu i sluznicu. Korijen i nadzemni dio biljke puni su tog soka (Gursky 1978). Rosopas sadrži smolu, malo eteričnog ulja, alkaloida helidonin, homohelidonin, heleritrin, sanguinarin i druge derivate izokinona, jabučnu i limunsku kiselinu. Cvate od svibnja do rujna i u tom periodu se sabire (Gursky 1978). Najradije raste na južnim obroncima šuma, uza zidove, ograde i na šljunčarama (Treben 2008). Naziv *chelidonia* biljka je dobila jer niče u proljeće u isto vrijeme

kad dolaze lastavice. Prema Dioskuridu, neki tvrde da ako je bilo koje od mladih ptica lastavice slijepo ona mu nosi rosopas da ga izliječi.

Equisetum arvense L.

Equisetum arvense preslica (Equisetaceae), kod Dioskurida IPPOURIS raste na vlažnim mjestima i jarcima. Ima šuplju stabljiku podijeljenu internodijima oko kojih je mnogo tankih bočnih ogranaka.. Dioskurid biljku preporučuje kao sredstvo za stezanje, te kod kašlja i astme.

Preslica sadrži kalij, kalcij, natrij, sumpor, oko 80% kremene kiseline, saponin ekvizetin, jabučnu i oksalnu kiselinu, tanin, smolu, gorke tvari, pektin, flavonske heterozide, vitamin C i karotenoide (Gursky 1978). Sok preslice pomaže kod krvarenja iz nosa. Uvarak ako se pije s vinom pomaže kod dizenterije i potiče mokrenje. Izmrvljena u male komadiće i rasuta po rani zaustavlja krvarenje. Kremena kiselina vrlo je korisna protiv plućnih bolesti (Gursky 1978). Biljka je cijenjena zbog sposobnosti zaustavljanja krvarenja te djelovanja kod bolesti bubrega i mjehura. Odlično je sredstvo za poticanje mokrenja te zbog toga pomaže kod nakupljanja vode u osrčju ili porebrici te kod poremećenih bubrega nakon teških zaraznih bolesti poput šarlaha (Treben 2008). Grgljanje čaja od preslice pomaže kod upale krajnika, grla i zubnog mesa, protiv fistula i izraslina na nepcu i grlu (Gursky 1978).

Hypericum perforatum L.

Hypericum perforatum, kantarion ili gospina trava (Hypericaceae), DUPERIKON kod Dioskurida, grm je visok 20 cm pun crvenkastih grančica s žutim cvjetovima koje ispuštaju krvav sok ako ih zgnječimo među prstima. Dioskurid ga preporučuje zbog diuretičkih svojstava, za reguliranje menstruacije te kod vrućica i za vanjsku upotrebu kao pomoć kod opekline.

Raste na suhim brežuljcima, poljima, livadama, pašnjacima, rubovima šuma i kamenitim mjestima. Cvate u srpnju i kolovozu, a sabiru se vršni dijelovi biljke dok je u cvatu. Sadrži željezo, 9-11% raznih tanina, 0,1-0,2% eteričnog ulja, antocijan, crvenu tvar hipericin, karotin, holin, vitamin C, flavonske heterozide i alkaloida u tragovima (Gursky 1978). Čaj od gospine trave upotrebljava se kod oštećenja živaca i živčanih tegoba, te je izvrsna pomoć kod proljeva. Čaj podupire razvoj ženskih organa i reguliranje mjesečnice, a ulje se primjenjuje kod otvorenih rana, išijasa, bolova u leđima i lumbaga, negu lica i opekline (Gursky 1978, Treben 2008).

Malva sylvestris L.

Malva sylvestris, crni sljez (Malvaceae), MALACHE AGRIA, MALACHE KEPAIA dlakava biljka visoka 30-60cm. Okrugli sroliki listovi na dugim peteljkama rascijepljeni 5-7 puta a na obodu narovašeni. Iz pazušca listova rastu po 2-4 svjetlocrveno-ljubičasta cvijeta isprugana plavičastim prugama.

Dioskurid preporučuje juhu kuhanu od korijena crnog sljeza kao pomoć kod svih trovanja, ali otrovani mora konstantno povraćati.

Raste uz naselja, po napuštenim zemljištima, među ruševinama i po jarcima. Cvate od lipnja do rujna, bere se cvijet i korijen (Gursky 1978). Sirovi listovi prožvakani s malo soli i naneseni s medom liječe čir u oku. Utrljan pomaže kod uboda pčela i osa, a tko se natrlja postaje otporan na ubode. Kuhani i zgnječeni listovi nanešeni s uljem pomažu kod opekline i infekcija kože. Zbog služi droga je blagi laksativ i izvrstan ekspektorans. Djeluje protuupalno i stimulira fagocitozu bakterija, pa time dolazi do bržeg izlječenja infekcija (Marković 2005). Čaj od korijena i cvijeta regulira probavu i liječi otekline u grlu i pospješuje iskašljavanje, uz to djeluje i protiv hemoroida i čireva, promuklosti, kašlja, pa čak i kod bolova u uhu ako se pari sa sljezovim čajem (Gursky 1978). Izvana pomaže kod otekline, rana i proširenih vena (Treben 2008).

Plantago lanceolata L.

Plantago lanceolata, uskolisni trputac (Plantaginaceae) ARNOGLOSSON, ARNOGLOSSON MIKRON ima uske mekane listove s uglatom stabljikom. Cvjetovi su blijedi sa sjemenkama na vrhu stapke.

Dioskurid ga opisuje kao biljku koja raste na vlažnim mjestima, a uvarak njena korijena pomaže kod zubobolje.

Cvate od travnja do listopada i sabire se tijekom cijelog tog perioda. Sadrži heterozid aukubozid i enzime invertazu, tirozinazu, koagulazu i emulzin. U lišću ima 4% tanina, pektina, vitamina C, limunske kiseline, saponozida, fitoncida, gorke tvari, soli, željeza, kalcija, kalija, natrija i kremične kiseline (Gursky 1978). Pomaže kod svih vrsta čireva, zaustavlja krvarenja, herpesa, maligne tumore i pustule što se javljaju po noći. Nanešen sa solju dobar je za ugrize pasa, opekline, upale te zaušnjake. Čaj djeluje kod dizenterije, zatvora i drugih probavnih

tegoba. Svježe izgnječeno lišće stavlja se na mjesto ugriza zmije ili kukca, otekline i rane koje teško zarastaju. Izvana trputcem liječimo i žuljeve, gušu i zloćudne izrasline. Iznutra trputac upotrebljavamo kod svih bolesti dišnih organa, osobito pri jakom izlučivanju sluzi, kašlju, hripavcu, plućnoj astmi, čak i kod plućne tuberkuloze (Gursky 1978, Treben 2008).

Salvia officinalis L.

Salvia officinalis, ljekovita kadulja (Lamiaceae), ELELISPHAKON kod Dioskurida, jako je razgranat grm s bjeličastim uglatim stabljikama. Opisuje je ju kao biljku bjeličastih listova sa snažnim, otrovnim mirisom nalik na iznošenu odjeću. Preporučuje ju kod prehlada i kašlja.

Naziv roda *Salvia* potječe od glagola *salvare*, što znači spasiti ili iscijeliti (Marković 2005). Raste po sredozemnim kamenjarima. Sabire se prije cvatnje u svibnju i lipnju. Sadrži kalij, kalcij, natrij, oko 2,5% eteričnog mirisnog ulja u kojem ima cineola koji uz dlačice sprečava gubitak vode, te tanine i gorke tvari zbog kojih je ljuta i gorka okusa i koji pojačavaju njenu ljekovitost (Gursky 1978). Uvarak od lišća i stabljike potiče mokrenje i menstruacije, djeluje kao abortifikant, također pomaže kod genitalnog svrbeža. Boji kosu u crno. Protiv gripe i prehlade piju se dvije šalice čaja od kadulje na dan. Kod noćnog znojenja kadulja pomaže i uklanja slabost koja se javlja uz tu bolest. Kadulja čisti krv, jača živce i zaustavlja drhtanje ruku, uklanja smetnje u radu crijeva. Odlično je sredstvo za grgljanje kod upale grla i krajnika i paradentoze (Gursky 1978, Treben 2008).

Symphitum officinale L.

Symphitum officinale, crni gavez (Boraginaceae), SUMPHUTON ALLO ima dugačku, svijetlu, šuplju stabljiku na kojoj se nalaze grubi, uski listovi. Cijela biljka je bockava, te stoga iritira i nadražuje kožu ako je dodirnemo.

Dioskurid opisuje korijen koji je crn izvana ali bijel iznutra te se koristi za liječenje. Zatvara rane, a prokuhan spaja komade mesa te pomaže kod upala.

Raste na vlažnim livadama, travnatim rubovima uz poljske međe, u vlažnim jarcima i uzduž voda. Gavez cvjeta cijelo ljeto, a korijen sakupljamo ili u proljeće ili u jesen (Treben

2008). Sadrži u malim količinama otrovni alkaloid simfitocinoglosin i glikoalkaloid konsolidin, zatim mnogo sluzi, nešto gume i smole, 5-6% tanina, eterično ulje, 1-3% asparagina, šećer, 0,7% purinskog derivata alantoina, hormon auksin i holin (Gursky 1978). Zbog alantoina koji sadrži potiče rast i diobu stanica zbog čega se primjenjuje kod prijeloma, rastrganih rana, čireva, tvrdih oteklin na mliječnim žlijezdama i kvržica gihta (Gursky 1978).

Taraxacum officinale Weber

Taraxacum officinale, maslačak (Asteraceae), Dioskurid naziva KONDRILLE, KONDRILLE ETERA. Preporučuje korijen kuhan u vinu kod ugriza otrovnih zmija.

Maslačak je trajna zeljasta biljka s vrlo razvijenim korijenom iz kojeg izrasta rozeta krupno pilasto nazubljenog lišća, duguljastog i na vrhu proširenog, bez stabljike. Iz sredine rozete izdiže se do 30 cm visoka cvjetna stapka, bez lišća, okrugla, šuplja nerazgranata, na čijem je vrhu zlatnožuti glavičasti cvat. Biljka je gorka i puna mliječnog soka koji curi čim se biljka otrgne. Korijen je vretenast, valjkast poprilično debeo i dug 20ak cm. Iznutra je bijel, izvana crn i pun je mliječnog soka. Cvate od proljeća do jeseni. Sadrži željezo, natrij, fosfor, kalij koji mu daje diuretička svojstva, kremičku kiselinu, saponin, gorke heterozide: taraxacin i taraxacerin, holin, eterično ulje, smolu, masne kiseline, inulin, šećer, enzime, fitosterol, inozit, terpenске alkohole taraxasterola i betaamirin, bjelančevine i vosak (Gursky 1978). Smrvljena biljka pomiješana s medom se oblikuje u pastile koje se otapaju u salitri te se time tretiraju opekline od sunca. Guma čuva kosu, a za istu se svrhu koristi i svjež korijen. Biljka ima snažno koleretično i kolagogno djelovanje, blagi je diuretik i laksativ. Indicirana je za: tegobe s otežanim lučenjem žuči, jetrene tegobe, probavne tegobe i slab apetit (Marković 2005). Svjež sok maslačka koristi kod bolesti jetre, bubrega, slezene, mokraćnog mjehura, protiv hemoroida, grozničavih stanja, slabokrvnosti, nesanice, glavobolje, osipa, čireva, zatvora stolice i zaostale menstruacije (Gursky 1978). Čaj od korijena maslačka pročišćuje krv, poboljšava probavu, znojenje i odvajanje mokraće (Treben 2008).

Thymus serpyllum L.

Thymus serpyllum, majčina dušica (Lamiaceae) je trajna biljka, drvenasta donjeg dijela, slična grmu pognutom po zemlji, iz kojeg izlaze uspravne po 20 cm duge vriježe, crvenkaste boje dok su mlade. Listovi su sitni, jajoliki na vrhu zašiljeni, kratkih peteljki. Grimizni,

ponekad modri cvjetovi tvore na vršcima stabljike kuglaste cvatove, jakog i ugodna mirisa. Cvate od svibnja do rujna, a sabiru se mladice s cvjetovima.

U staroj Grčkoj timijan se palio na oltarima, a legenda kaže da se rodio iz suza prevrtljive Helene od Troje. Egipćani su ga koristili u procesu balzamiranja. Dioskurid ga, pak, preporučuje kao začim uz meso koji poboljšava vid.

Sadrži željezo, kalcij, eterično ulje, smolu, tanin, gorke tvari, saponozide i fenolske spojeve, timol, karvakrol, cimen, borneol, linalol i pimen koji biljci omogućuju jako antiseptičko djelovanje (Gursky 1978). U svim narodima bila je poznata njegova moć protiv zaraznih bolesti (Marković 2005). Uvarak s medom pomaže astmatičarima, istjeruje crve iz rana, potiče menstrualno krvarenje i abortifikant je ali pri porodu olakšava djetetov izlazak. Umiješana s medom i popijena kao sirup potiče na povraćanje. Nanešena s octom pomaže kod otekline i ugrušaka krvi te visećih bradavica. Majčina dušica pomaže i kod neuralgičnih bolova na licu, grčeva te nervoze uzrokovane alkoholizmom vrtoglavice, te kod bolesti dišnih organa (Gursky 1978, Treben 2008).

Urtica dioica L.

Urtica dioica, kopriva, (Urticaceae), AKALUPHE, AKALUPHE ETERA je trajna biljka visoka 60 –80 cm, četverouglaste stabljike, s nasuprotnim, srcoliko šiljastim, grubo nazubljenim listovima kratkih peteljki. Zeleno-sivi dvodomni cvjetići vise iz lisnih pazušaca kao metlice (Gursky 1978). Cijela biljka žari, otuda i naziv žara. Kopriva cvate od lipnja do rujna.

Dioskurid ju preporuča pomiješanu s medom kod astme, upale pluća i upale plućnih ovojnica.

Za lijek se bere korijen u proljeće i jesen, mladi vrhovi s lišćem u proljeće, čitava stabljika s cvjetovima cijelu godinu, a sjeme u kolovozu i rujnu. Sadrži željezo, sumpor, kalcij, natrij, neke soli, mravlju, octenu, maslačnu i kremičnu kiselinu, vitamine A, C i K, neke alkaloida i glikokinin. U lišću ima tanina, klorofila, karotena, fitosterola, lecitina, nešto sluzi i voska, a u žarnicama acetilkolina i histamina (Gursky 1978). Lišće premazano sa soli liječi ugrize od pasa, gangrenu, tumore, maligne bolesti, upale parotidne žlijezde i apsces. Smrvljeno lišće je dobro protiv krvarenja iz nosa. Uvarak od sjemenki s prošekom je afrodizijak. Čaj od koprive liječi od slabokrvnosti i čisti krv, poboljšava probavu i liječi bolesti mokraćnog

sustava. Tinktura od koprive dobra je za njegu kose i vlasišta, protiv peruti i za jaču i gušću kosu (Treben 2008).

Viscum album L.

Viscum album bijela imela (Santalaceae), IXOS kod Dioskurida, raste kao parazit na bjelogoričnom drveću. Zimzeleni je grm, promjera i do 1 m. Stabljika je žuto-zelena, drvenasta, okrugla, dihotomično razgranata, s žuto-zelenim, kožnatim, rašljastim listovima koji sjede na stabljici. Mali, žućkasti, dvodomni cvjetovi izlaze iz pazuška listova. Plod je poluprozirna, gotovo bijela boba, puna ljepljiva soka s jednom tvrdom sjemenkom u sredini (Gursky 1978).

Dioskurid imelu preporuča pomiješanu s tamjanom kod starih i gnojnih čireva te kod upala parotidne žlijezde.

Biljku sakupljamo samo od početka listopada do sredine prosinca, te u ožujku i travnju. najveća se ljekovitost pripisuje imala sa hrasta i topole. Bobice imele su otrovne ako se jedu! Keltski svećenici, druidi smatrali su imelu svetom biljkom, koja pomaže kod svih tegoba. Stari iscjelitelji je koriste kod epilepsije (Treben 2008). Bobice imele izmiješane sa svinjskom mašću djeluje kod ozeblina. Budući da pozitivno djeluje na žlijezde imela je odlično sredstvo za ubrzavanje metabolizma. Zbog povoljnog utjecaja na gušteraču pomaže dijabetičarima. Pri hormonalnoj neuravnoteženosti imela također pomaže, odlično je sredstvo protiv ovapnjenja arterija u obliku čaja. Regulira krvni tlak (Treben 2008). Čisti krv osobito kod raka te umiruje živce (Gursky 1978).

Literatura

Applequist, W. L., & Moerman, D. E., 2011. Yarrow (*Achillea millefolium* L.): A Neglected Panacea? A Review of Ethnobotany, Bioactivity, and Biomedical Research. *Economic Botany*, 65, 2, 209-225.

De Vos, P., 2010. European materia medica in historical texts: longevity of a tradition and implications for future use. *Journal of Ethnopharmacology*. 132 (1): 28-47.

Dioscorides, P., Osbaldeston, T. A., & Wood, R. P. (2000). *De materia medica: Being an herbal with many other medicinal materials : written in Greek in the first century of the common era : a new indexed version in modern English*. IBIDIS, Johannesburg.

Eghdami, A., Sadeghi F., 2010. Determination of Total Phenolic and Flavonoids Contents in Methanolic and Aqueous Extract of *Achillea Millefolium*, *Organic Chemistry Journal*, 2, 81-84

Ferreira, F. S., Brito, S. V., de, O. A. W., & Alves, R. R. N. 2016. Conservation of animals traded for medicinal purposes in Brazil: Can products derived from plants or domestic animals replace products of wild animals?. *Regional Environmental Change*, 16, 2, 543-551.

Gursky, Z., 1978. *Zlatna knjiga ljekovitog bilja*, Nakladni zavod matice hrvatske, Zagreb.

Marković, S., 2005. *Fitoaromaterapija – monografije esencijalnih ulja i ljekovitih biljaka temelji fitoaromaterapije*, Centar Cedrus, Zagreb.

Nikolić, T., 2013. *Sistematska botanika – raznolikost i evolucija biljnog svijeta*, Alfa, Zagreb.

Treben, M., 2008. *Zdravlje iz Božje ljekarne*. Mozaik knjiga, Zagreb.

Ljekovito bilje Hrvatske, <https://martinanatura.files.wordpress.com/2013/12/plakat-zavrsni-mali-1.jpg> (19.8.2016.)

Stolisnik – korisna biljka koju se može naći posvuda, <https://studio-martina-natura.hr/2014/10/11/stolisnik-korisna-biljka-koju-se-moze-naci-posvuda/> (19.8.2016.)

Sažetak

Ljekovito biljke zauzima važnu ulogu u čovjekovu životu od pamtivijeka. Počeci medicine snažno su vezani za botaniku i biljke, stoga ono nikad ne bi smjelo izgubiti važnost u liječenju jer tolika tradicija korištenja bilja u svrhu liječenja diljem svijeta daje mu kredibilitet. Jedan od prvih, a vjerojatno i najutjecajnijih herbalista je Dioskurid sa svojim djelom *De materia medica*, toliko utjecajno da je bilo glavni autoritet u području liječenja biljem preko 1500 godina. U svakom europskom bilinaru je 70% biljaka iz Dioskuridova djela

De materia medica. Dioskurid opisuje oko 600 vrsta, što je više od svih njegovih suvremenika. Daje opise za većinu biljaka ali često nedovoljno precizne pa se ne može sa sigurnošću reći o kojoj biljci autor govori. Dioskurid daje praktične savjete za liječenje gotovo svih tada poznatih bolesti i u tome i leži tajna njegove popularnosti. Usporedbom sa suvremenim djelima o fitoterapiji i ljekovitom bilju koji djelom imaju i znanstvenu podlogu vidimo da je često predlagao sličnu upotrebu bilja kakva je ona i danas. Naravno postoje brojna praznovjerja i slične znanstveno neutemeljene tvrdnje ali djelo je bez obzira na to od velikog značaja jer nam govori mnogo kako o liječenju biljem u antičko vrijeme, nomenklaturi bilja tako i o kulturi i vjerovanjima tog naroda.

Summary

Herbs play important role in human life since prehistoric time. History of medicine is strongly related with herbs and botany. Consequently, it should never lose its place in medicine due to the long tradition of using herbs all over the world. One of the first and probably the most influential herbalist was Pedanius Dioscorides with his masterpiece *De materia medica*. It was so influential that it had main authority in herbalism for over 1500 years. There are 70% species from Dioscorides' *De materia medica* in every European herbal. Dioscorides describes about 600 plants what is much more than in works of his contemporaries. He gives descriptions for most plants, but some of them that insufficiently precise to be recognized as exact species. Dioscorides gives practical remedies for almost every known illness of his time, and therein lies its popularity. The comparison with contemporary knowledge of phytotherapy and medicinal plants shows similar use of many plants today. However, there are many superstitions and scientifically unsubstantiated claims. Nevertheless, his work is of great importance because it tells us a lot about usage of herbs in ancient times, plant nomenclature, as well as about habits and belief of the people in the 1st century.